

Η ΤΕΛΕΤΗ ΤΩΝ ΜΑΣΚΟΥΛΩΝ

του Φιλίππου Χ. Μπεγλέρη

Στό χωριό μας για πολλούς και μεταξύ αυτών και για μένα, ό Χριστός δέν άνασταίνεται μέ τό Χριστός 'Ανέστη πού ψάλλεται στην έκκλησία, αλλά μέ τήν όμοβροντία τών μασκούλων.

Γιά τά μάσκουλα¹ θά μπορούσε νά γραφεί όλόκληρο βιβλίο, μιά και ή έμπειρία πού έχει σωρευτεί μέ τά χρόνια έχει άνάγει τό όλo γεγονός σέ τέχνη μέ μιά έντελώς πρωτότυπη αισθητική — ίσως τήν πιο χαρακτηριστική του τόπου μας. Αύτός είναι και ό λόγος πού μ' έσπρωξε νά καταγράψω τίς διάφορες φάσεις αυτής τής ιδιόρρυθμης τελετής-σφραγίδας τών Στενιών.

Πρωϊ του Μεγάλου Σαββάτου μαζεύονται οί μασκουλιέρηδες στην άμασά ενός χτήματος, πού γρήγορα μετατρέπεται σέ «έργοτάξιο μασκούλων». (Τά τελευταία χρόνια τό έργοτάξιο μονίμως στήνεται στού Πετράκη, ένω παλιότερα στόν Καραβά, κοντά στην χαβούζα του Παστελή, στά χτήματα πάνω και κάτω από τόν "Αϊ-Γιώργη). Χωρισμένοι σέ μικρές ομάδες, αρχίζουν τήν προετοιμασία, οί διάφορες φάσεις τής όποίας περιγράφονται παρακάτω.

(Α) ΣΤΗΣΙΜΟ ΤΟΥ ΣΚΗΝΙΚΟΥ...

Τά μάσκουλα μαζί μέ τά αντίστοιχα πιτακωτήρια² και τίς βαριοπούλες μεταφέρονται στό έργοτάξιο πού στό μεταξύ καθαρίζεται άπ' τίς τσουκνίδες και τ' άλλα άγριόχορτα. Μεγάλες άνθεκτικές

1. *Μάσκουλο*: Μεταλλικός κυλινδρικός σωλήνας κλειστός κατά τό ένα άκρο του, πού στά πλαϊνά του τοιχώματα και σέ μικρή άπόσταση από τόν πυθμένα (πάτο) του έχει άνοιχτεί μικρή διαμερής τρύπα («φούο» του μάσκουλου). Στην πράξη τά μάσκουλα είναι ή κάλυκες από όβίδες ή τμήματα άξόνων πού άνοιχτηκαν στόν τόρνο.

2. *Πιτακωτήρι*: Συμπαγής κυλινδρική μεταλλική ράβδος μέ διάμετρο λίγο μικρότερη άπ' τό άνοιγμα του μάσκουλου στό όποιο άντιστοιχεί. Χρησιμεύει για τό πιτάκωμα του μάσκουλου.

πέτρες (σιδερόπετρες) χώνονται στο έδαφος για να χρησιμεύσουν σαν βάση για το πιτάκωμα τών μασκούλων. Φτιάχονται μασιές, διορθώνονται οι βαριοπούλες, συλλέγονται γλαστριά και σαπιόπετρες (οί τελευταίες συνήθως απ' τὰ σαπιόγκρεμνα του σταθμού).

Τέλος τὰ μάσκουλα «καίγονται» για να απαλλαγούν από τή σκουριά που δημιουργήθηκε από τήν ενός χρόνου άπραξία στο ύπογειο κάποιου σπιτιού. Άξίζει να πούμε δυό λόγια για τó «κάψιμο» του μάσκουλου.

Τό Κάψιμο του Μάσκουλου: Πρίν αρχίσει τó πιτάκωμα, τó μάσκουλο πρέπει να «φτύσει» τήν σκουριά που καλύπτει τó έσωτερικό του, άλλοιώς υπάρχει ó κίνδυνος κατά τó πιτάκωμα «ν' ανάψει» ή σκουριά και να σκάσει τó μάσκουλο πρίν τήν ώρα του (και ó νοών νοείτω). Αύτός είναι ó σκοπός του καψίματος. Για να καεί τó μάσκουλο, τó γεμίζουμε μέ μιά χούφτα μπαρουτι και στή συνέχεια τó ανάβουμε ρίχνοντας ένα αναμένο σπύρτο από τó όρθιο στόμίο του. Μέ κατάλληλη τοποθέτηση τών φούων τών μασκούλων είναι δυνατόν να κάψουμε δύο ή και τρία μάσκουλα ταυτόχρονα.

(B) ... ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΑΡΧΙΖΕΙ

Τό Πάθος: Πρίν αρχίσει τó πιτάκωμα τó μάσκουλο πρέπει να φυτιλωθεί και να τó γεμίσουμε μέ τήν ανάλογη ποσότητα μπαρουτιού.

Άπό τó φούο του μάσκουλου ó γεμιστής περνάει τήν άκρη τής κουλούρας του φυτιλιού, και άφου τή δέσει κόμπο και σχίσει τόν κόμπο μ' ένα ξυράφι κατά μήκος του φυτιλιού μέχρι να φανεί τó μπαρουτι του, φέρνει τόν κόμπο πίσω απ' τó φούο τραβώντας τó φυτίλι απ' έξω. Στή συνέχεια κόβει τó φυτίλι σε άποστάσεις που κυμαίνονται μεταξύ μισής και μιās περίπου σπιθαμής από τó φούο, και άφου καλύψει μέ κερι τήν κομένη άκρη του φυτιλιού (για να μήν φεύγει τó μπαρουτι του), γεμίζει μέ μπαρουτι τó μάσκουλο μέχρι

3. *Μασιά:* Άποτελείται από δύο ίσια φρεσκοκομένα κλαδιά που στο ένα άκρο τους δένονται μέ σύρμα. Χρησιμεύει για τó κράτημα του μάσκουλου και του πιτακωτηριού κατά τó πιτάκωμα.

τήν μέση του περίπου (Ἡ ποσότητα τοῦ μπαρουτιοῦ καθορίζεται ἐμπειρικά καί ἐξαρτᾶται τόσο ἀπό τό μάσκουλο ὅσο καί ἀπό τήν ποιότητα τοῦ μπαρουτιοῦ). Τώρα ὅλα εἶναι ἔτοιμα γιά ν' ἀρχίσει τό πιτάκωμα.

Δέν γνωρίζω τήν ἐτυμολογία τῆς λέξης «μάσκουλο», ἀλλά τό σίγουρο εἶναι ὅτι γιά τό πιτάκωμά του ἀπαιτοῦνται «μάσκουλα» (δηλ. ποντίκι, πού λέμε).

Γιά τό πιτάκωμα ἀπαιτοῦνται τρία ἄτομα. Ἕνας πιτακωτής καί δύο μασιέρηδες. Τό μάσκουλο στήνεται ὀρθιο πάνω στή βάση πού ἐτοιμάστηκε, μέ τό φυτίλι γυρισμένο στή μεριά τοῦ μασιέρη τοῦ μάσκουλου, ἐνῶ ἀπέναντί του κάθετα ὁ μασιέρης τοῦ πιτακωτηριοῦ (μ' αὐτόν τόν τρόπο ἀποφεύγεται τό τσάκισμα τοῦ φυτιλιοῦ, σέ περίπτωση πού τό μάσκουλο μπατάρει ἐνῶ πιτακώνεται). Στή μέση ὁ πιτακωτής μέ βαριοπούλα τῶν ἀνάλογων κυβικῶν...

Ἀρχικά τό μπαροῦτι πατιέται ἐλαφρά μέ τό πιτακωτήρι πού δουλεύει ὁ πιτακωτής μέ τό χέρι. Ἀμέσως μετά «πρώτη τάπα» μέ σαπιόπετρα, πού πρέπει νάναί καθαρή χωρίς ἴχνος χόχλακα ἢ ἄλλου πετρώματος πού μπορεῖ νά σπινθηρίσει μέ τό χτύπημα. Ὁ ἦχος τοῦ φιλήματος τῶν μετάλλων, βαριοπούλας-πιτακωτηριοῦ, γίνεται σφυγμός τῶν παρευρισκομένων. Ἀνάβει τά αἵματα καί πολλαπλασιάζεται σέ ἀριθμό καί ἔνταση, πολλές φορές συνοδευόμενος ἀπό τονωτικές φράσεις πού προτρέπουν, προκαλοῦν... μά δέν γράφονται. Ἀνάμεσα σέ διαδοχικά κτυπήματα, ὁ μασιέρης τοῦ πιτακωτηριοῦ παίζει τό πιτακωτήρι πάνω-κάτω γιά νά μήν σφηνώσει. Ἀπό καιροῦ σέ καιρό ὁ πιτακωτής σταματάει, ρίχνει λίγη σαπιόπετρα, παίρνει βαθιές ἀνάσες, φτύνει τά χέρια πού ἀρχίζουν νά προμηνύουν φουσκάλες καί συνεχίζει. Στήν πρώτη τάπα ξέρεи καί δέν τό παρακάνει. Γιατί εἶναι δυνατόν τό πιτακωτήρι σκάβοντας νά βρεῖ μπαροῦτι, καί τότε ὑπάρχει ὁ κίνδυνος νά σκάσει τό μάσκουλο καί νά βρεθεῖ τό πιτακωτήρι (κι ἂν εἶναι τυχερός μόνο αὐτό) πολλές μασές παρακάτω. Ὑστερα λίγο νερό (ἢ λεμόνι) καί γλαστρί — δεύτερη τάπα. Τέλος στήν τρίτη τάπα, πετραδάκια καί πιτάκωμα μέχρι τά χεῖλια τοῦ μάσκουλου δηλ. τό ὑπόλοιπο συμπληρώνεται μέ γύψο. Αὐτό παρατηρήθηκε τίς χρονιές πού ὑπῆρχε μέγάλος ἀριθμός μασκούλων καί λίγα ἐργατικά χέρια).

Καθώς τά μάσκουλα πιτακώνονται τό ἕνα μετά τό ἄλλο, ἡ

κούραση ρίχνει τόν ρυθμό τῆς ἐργασίας, καί τὰ χτυπήματα ἀρχίζουν νά ἀραιώνουν. Τότε ἔχει ἀποδειχθεῖ ὅτι ἡ ἐμφάνιση μιᾶς κοπέλας στό ἐργοτάξιο (ἂν εἶναι περισσότερες τόσο τό καλύτερο) διώχνει ὡς διά μαγείας τήν κούραση καί ἀρχίζουν τώρα νά τσακώνονται ποιός θά πρωτοδουλέψει. Λίγο προσοχή ὁμως...! Γιατί ἂν μετά ἀπό λίγο ἡ ζωοδότρια παρουσία ἐξαφανιστεῖ, τότε τὰ χτυπήματα δέν ἀραιώνουν ἀπλά, ἀλλά παύουν... γιά κάμποση ὥρα.

Ἡ Κάθαρη: Ἦρθε ἡ ὥρα τοῦ στησίματος τῶν μασκουλῶν. Τήν στιγμή τῆς ἔκρηξης, τό μάσκουλο μετατρέπεται σέ ἓνα πύραυλο πού δέν ἐκτοξεύεται πρὸς τόν οὐρανὸ ἀλλά πρὸς τό κέντρο τῆς γῆς (ἂν παραμείνει ὀρθιο). Γιά νά μὴν τό ξεθάβουμε λοιπὸν καί γιά νά τό ἐμποδίσουμε νά ἀνατραπεῖ πρὶν σκάσει, τό μάσκουλο στήνεται πάνω σέ μιά μεγάλη πέτρα καί στερεώνεται γύρω-γύρω μέ ἄλλες μικρότερες. Τά μάσκουλα, γιά ἀσφάλεια, δέν στήνονται κοντά-κοντά ἀλλά σέ ἀποστάσεις, γύρω στήν μιά ὀργιά τό ἓνα ἀπ' τό ἄλλο. Καθένας στέκεται μπροστά ἀπὸ τό μάσκουλό του (δέν εἶναι λίγες, ὁμως, οἱ φορές πού ἔλλειψη ἀτόμων ἔφερε ἓνα μασκουλιέ-ρη νά βάζει φωτιά σέ δύο, τρία ἢ καί περισσότερα μάσκουλα στό ἓνα μετά τ' ἄλλο). Οἱ πῖο ἔμπειροι ἀναλαμβάνουν νά σχίσουν τά φυτίλια. Ἀφαιροῦν τό κερὶ ἀπ' τήν ἄκρη τοῦ φυτιλιοῦ καί τό σχίζουν μ' ἓνα ξυραφάκι μέχρι νά φανεῖ τό μπαροῦτι του. Δίνονται οἱ τελευταῖες ὁδηγίες ἀπ' αὐτόν πού ἔχει ὀριστεῖ νά «μετρήσει»... «Ἀνάφτε ὄλοι τσιγάρο». Ἀνάβουν. «Μέ τό ΕΝΑ ρουφᾶμε γερά νά κάνει καλή κάφτρα τό τσιγάρο. Μέ τό ΔΥΟ φυσᾶμε τή στάχτη νά φανεῖ ἡ κάφτρα. Μέ τό ΤΡΙΑ βάζουμε φωτιά ἀκουμπώντας τήν κάφτρα στό μπαροῦτι τοῦ φυτιλιοῦ καί ἀφοῦ φωνάξουμε ΕΒΑΛΑ ἢ ΔΕΝ ΕΒΑΛΑ τρέχουμε νά κρυφτοῦμε». (Ἐδῶ θά πρέπει νά σημειώσουμε ὅτι ὀρισμένοι παλιότεροι βάζαν φωτιά μέ σπέρτα. Ἀκουμποῦσαν τό κεφαλάκι τοῦ σπέρτου στό μπαροῦτι τοῦ φυτιλιοῦ κι ἔτριβαν τό σπιρτόκουτο ἀπὸ πάνω. Κάποιος, πού ἀργότερα ἔγινε ἀδερφός μου, ἔβαζε μέ αὐτό τόν τρόπο φωτιά σέ τρία μάσκουλα ταυτόχρονα! Δυστυχῶς, ἡ ποιότητα τῶν «κυρεῖων του ἑλληνικοῦ μονοπωλίου» ἀπέτρεψε τούς νεότερους νά ἀκολουθήσουν αὐτὴν τὴν μέθοδο).

ΒΑΡΔΑΑΑ... ΒΑΡΔΑΑΑ... Τά φυτίλια καπνίζουν. Ἄλλοι βουλώνουν τ' αὐτιά τους, ἄλλοι κλείνουν μαζί καί τὰ μάτια τους. Μετά

ἀπό μισό περίπου λεφτό, ἡ πρώτη βροντή κι ὕστερα κι ἄλλες, σέ ἀκανόνιστα χρονικά διαστήματα. Ἦχος ὑπόκωφος, χαμηλῶν συχνοτήτων, π' ἀκούγεται χιλιόμετρα μακριά, πού συντρίβει τὰ τζάμια τῶν κλειστῶν παραθύρων, πού κάνει τίς ρεματιές νά πλημμυρίσουν ἀπ' τή βοή — τίς καρδιές νά σκιρτήσουν. Ἦχος πρωτόγονος, πού στάζει ἰδρώτα, πού ἐνώνει αὐτό τό Πάσχα μ' ὅλα ἐκεῖνα πού περάσαν. Ἡ μιά βροντή φτάνει τήν ἄλλη, τήν ἀπωθεῖ, τήν ἀγκαλιάζει, κάπου προστίθενται κάπου ἀφαιροῦνται... καί τό ἀποτέλεσμα ἕνας ἦχος σύνθετος, πού δίνει μυρωδιά στό Πάσχα τοῦ χωριοῦ μας.

Θά μπορούσε κανεῖς νά γράψει πολλά περισσότερα γιά τίς διαφορες πτυχές τῆς τελετῆς τῶν μασκουλῶν καί νά τίς διανθίσει μέ πραγματικά γεγονότα, ἄλλα ἀστεῖα - ἄλλα τραγικά. Προσπάθησα νά κρατήσω μιὰ ἰσορροπία ἀνάμεσα στούς ἄμεσα ἐνδιαφερόμενους καί γνῶστες, πού θά διψοῦσαν γιά περισσότερες λεπτομέρειες καί σ' ἐκείνους πού ἀπλά θά ἤθελαν μιὰ ἐπιφανειακή περιγραφή τῆς τελετῆς. Θά κλείσω μέ μιὰ προτροπή: ὅποτε βλέπετε ἕνα γαρύφαλλο νά ξεπροβάλλει μέσα ἀπ' τό στόμιο ἐνός μασκουλου, στό προαῦλιο τοῦ "Αἰ-Γιώργη ἢ τῆς Παναγίας, ΔΩΣΤΕ ΚΑΙ ΣΩΣΤΕ...!

Μία πυροβολαρχία με δώδεκα μάσκουλα έτοιμα προς δράση. Διακρίνονται όρθιοι από άριστερά ό άείμνηστος Πρόεδρος τής κοινότητας Άνδρέας Α. Κουτσοῦκος, Άντώνιος Δ. Κουτσοῦκος, Κων/νος Ν. Καλογήρου και Νικόλαος Γιαν. Μώρος. Σέ ήμικάθισμα Νικόλαος Ι. Έξαδάκτυλος, Ίωάννης Κ. Μπιμπέρης, Άργύρης Ι. Άντώνογλου, Γεώργιος Κ. Σαμιωτάκης, Δημήτριος Κ. Σαμιωτάκης και Γεώργιος Νικολόπουλος. Επίσης διακρίνεται ό πιτσιρίκος Γάσπαρης Α. Σταμάτης με τά χέρια στίς τσέπες. Πάσχα 1956.